

MENSENRECHTEN EN DISCRIMINATIE – ENKELE KRITISCHE VRAGEN

Eva Berghmans – Coördinator Beleid en Campagne

WAT MET HET SPANNINGSVELD TUSSEN HAATSPRAAK EN DE VRIJHEID VAN MENINGSUITING?

De term ‘haatspraak’ behoeft verduidelijking. Het internationaal recht kent geen algemeen aanvaarde definitie van ‘haatspraak’, en ook het Belgische recht hanteert de term niet. Wel spreekt het recht over **‘aanzetten tot haat, discriminatie of geweld’**.

Zo verbiedt het Internationaal Verdrag inzake Burgerlijke en Politieke rechten (artikel 20(2)) ‘het propageren van op nationaliteit, ras of godsdienst gebaseerde haatgevoelens die aanzetten tot discriminatie, vijandigheid of geweld’. En ook de Belgische anti-discriminatiewetgeving verbiedt het aanzetten tot haat, discriminatie of geweld. Dit kan gebeuren op grond van iemands afkomst of kleur (racisme), maar ook op grond van bijvoorbeeld seksuele oriëntatie, gender of geslacht (homofobie, transfobie, seksisme). Om het even welke discriminatiegrond kan in het spel zijn.

Voor de duidelijkheid: loutere uitingen van meningen die haatdragend zijn tegenover de leden van een bepaalde groep worden niet verboden door het recht over mensenrechten. Het moet gaan over meer dan dat: er moet een duidelijke bedoeling zijn **om anderen aan te zetten om te discrimineren, om zich vijandig op te stellen tegenover, of geweld te gebruiken tegen een bepaalde groep mensen**, op grond van één of meerdere van de criteria van discriminatie.

Het recht over mensenrechten, en ook Amnesty International, staan dus voor een **ruime interpretatie van de vrije meningsuiting**. Zoals het Europees Hof voor de Rechten van de Mens vaak stelt in zijn arresten is de vrijheid van meningsuiting juist vooral van belang voor meningen die kwetsen, beledigen, verontrusten of schokken. Meningsuitingen mogen pas verboden worden, wanneer het gaat om het ‘aanzetten tot haat, discriminatie of geweld’, en wanneer de beperking van de vrijheid van meningsuiting voldoet aan de voorwaarden van wettelijkheid, doelmatigheid, noodzakelijkheid en proportionaliteit.

Dit wil natuurlijk niet zeggen dat hatelijke boodschappen zomaar oké zijn. Integendeel, ze zijn hoogst problematisch. Het wil wel zeggen dat ze niet juridisch bestraft kunnen worden. Andere oplossingen moeten gezocht worden. **Dialog en educatie** zijn hierbij essentieel. Hier ligt een belangrijke taak voor het onderwijs.

IS IN HUMOR ALLES TOEGELATEN?

Wat door de ene persoon ervaren wordt als humoristisch, kan voor een andere persoon diep beledigend zijn. Dit spanningsveld komt vooral tot uiting bij satire, en bij sarcastische humor. Denk aan de Mohammed-cartoons, denk aan het bespotten van religie, of aan zwaar seksistische moppen.

Ook hier geldt dat de **vrijheid van meningsuiting** juist van belang is voor meningsuitingen die verontrusten, kwetsen, beledigen of schokken. Het verbieden van dergelijke humor kan in principe niet. Dat wil niet zeggen dat zomaar alles mogelijk is. Beperkingen op de vrije meningsuiting zijn mogelijk, wanneer ze voldoen aan de voorwaarden van legitimiteit, doelmatigheid, noodzakelijkheid en proportionaliteit. In het geval van humor ligt de lat vrij hoog: verbieden is eerder uitzondering dan regel.

Dat is de weg van het recht. Dat iets niet verboden kan worden, neemt niet weg dat de impact van dergelijke humoristische uitingen groot kan zijn. We moeten erkennen dat ze inderdaad diep beledigend kunnen zijn, en dat ze soms **bijdragen aan een sfeer van hatelijkheid, van animositeit tussen mensen, van polarisering** tussen bepaalde bevolkingsgroepen, bijvoorbeeld op grond van hun religie. We moeten ons daar op zijn minst over bevragen. Ook hier zijn **dialog en uitwisseling** van groot belang. Waar liggen de grenzen van humor? Heeft ieder hier ook niet een bepaalde verantwoordelijkheid? Of moet zoveel mogelijk kunnen, in de naam van de vrije meningsuiting? Het is een debat waard.

IS HET VERBOD OP HET DRAGEN VAN EEN HOOFDDOEK OP SCHOOL IN OVEREENSTEMMING MET MENSENRECHTEN?¹

Het dragen van religieuze symbolen of andere religieuze kledij is een kwestie die zich op het **kruispunt van sociale, politieke en mensenrechtentema's** bevindt. Het gaat om sociale cohesie, multiculturaliteit, gelijke kansen, stereotypering van geloofsovertuiging en gemeenschappen, behoud van theocratische of seculiere staatsstructuren, religieuze instituten en hun relatie met de staat, gewetensvrijheid, vrijheid van meningsuiting, non-discriminatie en gendergelijkheid.

Het is dan ook weinig verbazend dat het dragen van religieuze symbolen en kledij zorgt voor debat en discussie. Het vraagt dat samenlevingen duidelijke keuzes maken en antwoorden formuleren op het omgaan met (culturele) diversiteit. Dit debat speelt zich daarenboven af in een tijdsgeest waar moslims in Europa en daarbuiten moeten afrekenen met een **sterk toegenomen islamofobie** die is binnengedrongen in het algemene publieke discours en politieke debat.

Vanuit een mensenrechtenperspectief zegt het internationaal recht (artikels 18 en 19 van het Internationaal Verdrag over Burgerlijke en Politieke Rechten en artikels 9 en 10 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens) dat de manier waarop mensen zich kleden een belangrijke uitdrukking kan zijn van hun religieuze, culturele of persoonlijke identiteit of overtuiging. Amnesty stelt dat individuen het **recht hebben om religieuze symbolen of andere vormen van kledij te dragen of niet te dragen** en dat ze dit recht moeten uitoefenen zonder discriminatie, geweld of dwang.

Nochtans kunnen **beperkingen** op deze vrijheid om religieuze symbolen of andere kledij te dragen gerechtvaardigd zijn. Deze beperkingen moeten wel beantwoorden aan volgende voorwaarden:

- Ze moeten **wettelijk bepaald** zijn;
- Ze moeten een **specifiek legitiem doel** dienen (b.v. de rechten van anderen waarborgen, bescherming van de publieke orde, veiligheid of gezondheid)
- Ze moeten **nodig** zijn om dat doel te bereiken

Beperkingen op deze vrijheid om religieuze symbolen of andere kledij te dragen mogen nooit opgelegd worden met het oog op discriminatie.

Indien autoriteiten (scholen, gemeenteraden, werkgever) dus beperkingen willen opleggen aan de algemene vrijheid van individuen om religieuze symbolen of andere kledij te dragen, dan moet dit gebeuren **aan de hand van bewijsbare feiten**, geen vooronderstellingen, speculaties of vooroordelen.

In een schoolomgeving betekent dit dat het recht op onderwijs, het recht op non-discriminatie, het recht op godsdienstvrijheid en de verplichting om kinderen en jongeren te beschermen tegen intimidatie in overweging moeten worden genomen. Ook wanneer er binnen een gezin geweld wordt gebruikt om een kind te verplichten om zich op een bepaalde manier te kleden, moet de staat via het familie- of strafrecht tussenkomen om het kind te beschermen, een effectieve oplossing te verzekeren en het belang van het kind voorop te stellen. **Een hoofddoekenverbod is dus mogelijk, maar slechts in welbepaalde omstandigheden, en voor zover er geen andere, minder verregaande oplossing mogelijk is om bijvoorbeeld ongeoorloofde druk op scholieren weg te nemen.**

Amnesty stelt vast dat dit standpunt niet gedeeld wordt door vele onderwijsinstellingen in België. Het GO! bijvoorbeeld kiest voor een algemeen hoofddoekenverbod, hoewel nochtans de Raad van State in verschillende arresten (ten opzichte van individuele scholen) oordeelde dat een algemeen verbod niet toelaatbaar is. Hoofddoekenverboden zijn ook terug te vinden in de schoolreglementen van katholieke en andere scholen. Amnesty betreurt dit. Scholieren zijn niet verplicht zich strikt neutraal te gedragen, in de zin dat ze zich moeten onthouden van uitingen van hun overtuigingen, met inbegrip van hun geloof. Als het dragen van een hoofddoek hun keuze is, niet ingegeven door geweld, dwang of ongeoorloofde druk, moet dit gerespecteerd worden.

KUNNEN WITTE MENSEN OOK SLACHTOFFER ZIJN VAN RACISME?

---

¹ <https://www.amnesty-international.be/nieuws/hoofddoek-boerka-of-nikab-religieuze-symbolen-en-kledij-vanuit-een-mensenrechtenperspectief/2>

Op deze vraag zijn verschillende antwoorden mogelijk, naargelang je ze bekijkt vanuit juridisch of sociologisch perspectief.

Racisme wordt in de Belgische wetgeving (Wet tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden van 30 juli 1981) strafbaar gesteld. De wet omvat vijf zogenoemde 'raciale criteria': nationaliteit, huidskleur, afkomst en nationale of etnische afstamming. Op grond van die criteria zijn strafbaar:

- directe of indirecte discriminatie: iemand ontslaan, of weigeren om hem aan te nemen; weigeren aan iemand te verhuren enzovoort;
- haatboodschappen: aanzetten tot haat, geweld of discriminatie;
- haatmisdrijven: diverse vormen van geweld, fysieke en verbale agressie of pesterijen op school, op het werk, bij sport, op internet en sociale media.²

Juridisch kan eenieder het slachtoffer zijn van racisme, ook witte mensen.

De **sociologie** daarentegen benadrukt het **structurele karakter** van racisme, en stelt dat om die reden witte mensen geen slachtoffer kunnen zijn. Witte mensen kunnen misschien wel gediscrimineerd, negatief of onbeschoft behandeld worden, maar toch noemen we dat geen racisme. Racisme is gebaseerd op een structureel systeem van onderdrukking.

KUNNEN MANNEN OOK HET SLACHTOFFER ZIJN VAN SEKSISME?

Ook hier bestaat er een verschil tussen de juridische en de sociologische benadering.

De **Belgische antiseksismewet** definieert seksisme als 'elk gebaar of handeling die [...] klaarblijkelijk bedoeld is om minachting uit te drukken jegens een persoon wegens zijn geslacht, of deze, om dezelfde reden, als minderwaardig te beschouwen of te reduceren tot diens geslachtelijke dimensie en die een ernstige aantasting van de waardigheid van deze persoon ten gevolge heeft (Wet van 22 mei 2014 ter bestrijding van seksisme in de openbare ruimte en tot aanpassing van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie teneinde de daad van discriminatie te bestraffen). Het recht maakt dus **geen onderscheid naargelang het slachtoffer van seksisme een man of een vrouw** is.

De **sociologie** neemt een ander standpunt in. Mannen kunnen misschien wel gediscrimineerd, negatief of onbeschoft behandeld worden, maar toch noemen we dat geen seksisme. Seksisme is gebaseerd op een **structureel systeem** van onderdrukking.

HOE ZIT HET MET POSITIEVE DISCRIMINATIE EN POSITIEVE ACTIE?³

Deze termen hebben betrekking op de **arbeidsmarkt**. Stel dat vastgesteld wordt dat mensen van vreemde afkomst, of vrouwen, of andere categorieën van personen, benadeeld worden op de arbeidsmarkt, dan kan de werkgever positieve maatregelen nemen om die benadeling weg te werken. Dat is **positieve actie**.

Positieve discriminatie daarentegen is het bewust bevoordelen van een persoon die niet over dezelfde kwalificaties beschikt als een ander persoon, bij bijvoorbeeld een aanwerving, op grond van diens afkomst, handicap, leeftijd, ... Positieve discriminatie is in België niet toegelaten. Je mag als bedrijf alleen maar voorrang geven aan sollicitanten uit ondervertegenwoordigde doelgroepen wanneer ze **dezelfde competenties, vaardigheden of diploma's** op tafel kunnen leggen en alleen als het niet automatisch of onvoorwaardelijk gebeurt.

Een positieve actie is een maatregel die **gelijkheid** tot stand wil brengen voor categorieën van personen voor wie werd aangetoond dat er ten aanzien van hen een ongelijkheid bestaat. Het gaat om specifieke maatregelen die de nadelen willen voorkomen of compenseren die bijvoorbeeld door personen van vreemde origine of personen met een handicap worden ondervonden. Het is hierbij de bedoeling om hen in de praktijk volledige gelijkheid te waarborgen.

---

² <https://www.unia.be/nl/discriminatiegronden/racisme>

³ https://www.unia.be/files/Documenten/Aanbevelingen-advies/Standpuntnota_positieve_acties.pdf en <https://www.unia.be/nl/artikels/waarom-bedrijven-niet-positief-mogen-discrimineren>

Een positieve actiemaatregel is alleen mogelijk wanneer de volgende voorwaarden vervuld zijn:

- er moet sprake zijn van een **duidelijke ongelijkheid**, bijvoorbeeld op basis van statistieken van bedrijfssectoren of arbeidsmarktstatistieken;
- het wegwerken van die ongelijkheid moet een te bevorderen **doelstelling** zijn;
- de positieve actiemaatregel moet **tijdelijk** zijn en moet worden ingetrokken wanneer de nagestreefde doelstelling is gerealiseerd;
- de positieve actiemaatregel mag de **rechten van anderen niet nodeloos inperken**.

Met het begrip ‘positieve actie’ doelen we op een brede waaier van maatregelen, gaande van zachte, stimulerende maatregelen (bv. ondersteuning bij aanwervingsprocedures) tot hardere, meer dwingende regelgeving (bv. quota: een bepaald percentage van de raad van bestuur moet van een ander geslacht zijn).

OP SCHOOL MAG ER TOCH NIET AAN POLITIEK GEDAAN WORDEN?

De Codex Secundair Onderwijs stelt (artikel 8): “Er mag in de school **geen politieke propaganda** gevoerd worden en er mogen geen politieke activiteiten worden georganiseerd. [...] Onder politieke activiteiten wordt hier verstaan alle activiteiten die worden georganiseerd door politieke partijen of politieke mandatarissen van politieke partijen, waarvan de standpunten en gedragingen niet in strijd zijn met het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden.”

Naar aanleiding van een briefschrijfactie, gericht aan de Hongaarse overheid, in het Schrijf-ze-VRIJpakket van 2015 werd de vraag gesteld of zo’n actie geen politieke activiteit is, en dus niet op school door zou mogen gaan.

De vraag werd voorgelegd aan de Commissie Zorgvuldig Bestuur. Die oordeelde:

“De meeste schrijfacties richten zich tot diegene die verantwoordelijk is voor de schending van de mensenrechten, d.i. meestal een politieke overheid (bv. een staatshoofd, een Minister) of een aan die overheid verwant orgaan (bv. een procureur die niet vervolgd). Al erkent dat de actie hierdoor wel een politiek luik heeft maar benadrukt dat **die actie zich niet tot welbepaalde politieke partijen richt** en dat hun vaststellingen en standpunten **op het internationaal recht gebaseerd** zijn.

De Commissie stelt vast dat het verwerven van kennis en inzicht over en het aannemen van attitudes tegenover mensenrechten en fundamentele vrijheden tot de **vakoverschrijdende eindterm** ‘Context Politiek-juridische samenleving’ behoort. Binnen die context wordt bijzondere aandacht besteed aan vier onderling samenhangende thema’s, met name actief burgerschap, mensenrechten, democratie en de Europese/internationale dimensie. Over de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden zoals deze in de grondwet en in diverse internationale verdragen zijn vastgelegd, wordt gesteld dat deze cruciale pijlers voor de democratische organisatie van de samenleving zijn en dat mensenrechteneducatie in het onderwijs bovendien als imperatief staat geformuleerd in o.m. het Internationaal Verdrag van de Verenigde Naties inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (1966) en in resoluties en aanbevelingen van de Raad van Europa.

De Commissie heeft in het verleden al herhaaldelijk gesteld dat de concrete invulling van de eindtermen tot de **autonomie van de school** behoort en dat de school zelf bepaalt hoe en met welke activiteiten ze de eindtermen nastreeft. Bovendien heeft de school de mogelijkheid om in het leerplan naast de eindtermen nog andere eigen pedagogische of andere doelen op te nemen. De school dient binnen haar autonomie rekening te houden met het decretaal verbod op politieke propaganda.⁴

De Commissie is van oordeel dat de pakketten van Amnesty International **partijpolitiek neutraal** zijn en niet als politieke propaganda kunnen worden beschouwd. Het leren over mensenrechten maakt deel uit van de eindtermen en kan aanleiding geven tot politieke meningsverschillen en discussies. Leerlingen moeten opgevoed worden om met elkaar in **debat** te gaan maar dat betekent niet dat dat in strijd zou zijn met het verbod op politieke activiteiten. De Commissie benadrukt de rol van de leerkracht bij het gebruik van de pakketten en oordeelt dat **de leerlingen niet mogen verplicht worden** om klassikaal brieven te schrijven. De Commissie vindt in de pakketten geen aanwijzingen dat de leerlingen tot het schrijven van brieven verplicht.”

---

⁴ zie o.a. CZB/KL/KSO/2013/337; CZB/V/KSO/2014/346 en CZB/KL/KSO/2015/368

Hoewel de acties van Amnesty dus een politiek luik hebben, in de zin dat overheden aangeschreven of aangesproken worden, zijn ze niet partijpolitiek geïnspireerd en kunnen ze niet als politieke propaganda in de zin van de Codex worden beschouwd.⁵

WORDT ER MEER CRIMINALITEIT GEPLEEGD DOOR MENSEN MET EEN MIGRATIEACHTERGROND?

Politie mensen moeten ten allen tijde vermijden om in een tunnelvisie terecht te komen. Een controle moet gebeuren omdat iemand zich verdacht gedraagt of voldoet aan een signalement, niet omdat een persoon toevallig behoort tot een bepaalde groep.

Statistieken kunnen ook een gevolg zijn van etnisch profileren. Als je meer gaat vissen in een bepaalde vijver, zal je daar ook meer vis vangen. Dat wil niet per se zeggen dat er in die vijver ook meer vis zit. Politie mensen moeten zich bewust zijn van deze **selffulfilling prophecy**.

Etnisch profileren helpt niets of niemand vooruit. Integendeel, er zijn alleen maar nadelen, het is traumatiserend en frustrerend voor de geviseerde groepen en het is geen doeltreffend politiewerk.

---

⁵ <http://docs.vlaamsparlament.be/pfile?id=1160267> en https://www.agodi.be/sites/default/files/atoms/files/2015370%20Actie%20Schrijf-ze-Vrijdag%20van%20Amnesty%20International_0.pdf